

СУЧАСНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР: АТРИБУТИ РОЗВИТКУ

Філософське осмислення логіки функціонування сучасного соціального простору спрямоване на з'ясування характерних рис та напрямків його подальшого розвитку. Значні соціальні зрушення, що пережила останнім часом світова спільнота, *актуалізують* дослідницький інтерес до вивчення сучасного соціуму як цілісності, що обумовлюється як об'єктивними передумовами існування, так суб'єктивними чинниками людського творення соціального простору. *Певні аспекти заявленої теми розглядалися* в наукових розвідках таких дослідників як В. Могхаден [1], Касабова І. А. [2], Мозговий О. Л. [3], Фурса О. О. [4] та інші. Спираючись на науковий доробок попередників вважаємо слушним розглянути атрибути та тенденції розвитку сучасного соціального простору, що і виступає *метою* написання цієї статті.

Соціальний простір на початку третього тисячоліття складається з 195 держав та 71 території, де проживають більш як сім мільярдів людей, що сподіваються на гідне життя та реалізацію своїх планів та мрій. Але обставини їх повсякденного життя різняться в залежності від місця перебування та соціального статусу. Ідея рівності лишилася високою сяючою у небі вершиною, яку радісно споглядати, але досягти для більшості з бажаючих це зробити неможливо.

Які характерні риси сучасного світу можна виокремити?

По-перше, це *глобалізм* як спосіб існування сучасного соціуму, як підґрунтя світоглядних настанов, як ідеологія повсюдного розгортання глобалізаційних процесів, створення уніфікованої цивілізації, формування єдиного соціокультурного простору («універсалізація світу»), зростання масштабів взаємозалежності та взаємовпливу складових цілісного соціального організму. Онтологічним підґрунтям глобалізму виступає світова економіка та система наднаціонального політичного регулювання з боку міжнародних інституцій та об'єднань (ООН, «Велика вісімка – G-8», «Велика двадцятка – G-20», БРІКС тощо), а аксіологічним – культура світових супердержав, в якій можна умовно виокремити західну та східну складові. Глобалізм має прояви в глобальному вільному ринку, інтеграції та поступовому становленні глобальної держави. Завдяки застосуванню новітніх технологій в глобальному соціумі можливо контролювати майже всі сфери публічного та приватного життя світової спільноти та окремої людини. Позитивним моментом глобалізму є створення умов для полегшення доступу країн до глобального передового досвіду та ресурсів, створення більш сприятливих умов для технологічного розвитку країн, для реалізації людиною своєї життєвої стратегії. Глобалізм обумовлює певний стиль управління, процедуру, за якою будь-яке питання, що є актуальним для людства в цілому або для окремого регіону чи спільноти, розглядається і вирішується у контексті загальнолюдських проблем і досвіду, з урахуванням можливих наслідків і наявності ресурсів, що потрібні для розв'язання спільних проблем. 21 століття свідчить про перехід соціуму від локального регіоналізму до глобального універсалізму, від відособлених ідеологій та програм функціонування суспільства до загально планетарних стратегій розвитку (які диктуються супердержавами та їх об'єднаннями), від індивіда, що локально мислить і діє, до «глобально вимірної людини». Глобалізм привів до зростання рівня раціоналізації в організації сфер суспільного життя в світі. Зазначимо, опір глобалізму у вигляді руху антиглобалізму має певну підтримку в світі, бо його ідеї (протест проти регулювання світовими процесами з Єдиного центру, без врахування інтересів інших країн та народів; мультикультурна демократія; боротьба з фінансовими спекуляціями і за домінування реального сектору економіки; збереження культурного розмаїття; захист малого та середнього бізнесу) поширені серед певного кола людей. У антиглобалістському русі немало тих, хто, вважаючи процес глобалізації закономірним, об'єктивним явищем, протестує лише проти неоліберальної версії глобалізації і методів її проведення, прагне відшукати і реалізувати «гуманістичну глобалізацію». Треба визнати, що глобалізм як принцип побудови нової соціальності «краде» звичний образ життя у певного кола людей, погіршує матеріальне становище та змінює їх соціокультурне оточення, що, безумовно, викликає протест і незадоволення. Глобалізм розглядає взаємовідносини «Схід – Захід» і «Північ – Південь» з точки зору переваги культури та цінностей Заходу та Півночі.

По-друге, це *прискорення темпів соціальних змін* в суспільних утвореннях та ритмів життєдіяльності соціальних суб'єктів. Так, ринково-конкурентна організація життєдіяльності

соціуму зумовила необхідність в постійному вдосконаленні технологій і виробництві нових товарів та послуг. Тих, хто з економічних суб'єктів не витримував швидких темпів розвитку, не дотримувалися оперативного і раціонального поведіння на світовому чи локальному ринках, безжально змітали конкуренти. Оцінка споживача – основний інструмент регулювання ринкових відносин в сучасному світі, які затверджують головним чином установку про справедливість всього того, що економічно ефективно. Багато домінуючих раніше компаній ведуть сьогодні запеклу боротьбу за виживання (наприклад, Nokia – недавній лідер ринку мобільних телефонів чи компанія Yahoo, що була раніше символом технологічного прогресу, або ряд японських компаній – Sony, Panasonic, що були раніше світовими лідерами в електронній промисловості). А такі горді економічні флагмани, як могутня авіакомпанія PanAm або знаменитий виробник фототехніки Eastman Kodak або вже збанкрутували (літаки PanAm не літають вже більше двадцяти років), або близькі до банкрутства (Eastman Kodak розпродає вже навіть свої патенти). Як ми бачимо, одних уже немає, а інші все більше нагадують тіні самих себе в епоху могутності. Це результат жорстоких поразок у світі економічних воєн і втрати конкурентоздатності, це плата за втрату креативності і сп'яніння від успіху. Часто до економічного небуття потужні корпорації примовляє звичайна людина, споживач, що живе в умовах вибору, та сміливі підприємці-новатори, які змогли цей вибір задовольнити краще легендарних брендів. Але й сьогоднішні герої – компанії Apple, Google, Facebook – не мають страховки від поразок. Сучасний конкурентний світ – дуже вигідний для споживача. У ньому генії бізнесу вигадують для людини продукти та послуги, урізноманітнюючи його потреби і роблячи для нього навколишній світ зручніше і цікавіше.

По-третє, *кризисність* як перманентний атрибут сучасної соціальності. Зокрема, це обумовлено і тим, що діюча парадигма розвитку застаріла, бо вона заснована на необмеженому економічному зростанні. Задоволення зростаючого споживання населення досягається самим дешевим способом, що дозволяє максимізувати прибуток, який потім реінвестується в задоволення нових і все більш зростаючих потреб. Ясно, що цей розвиток відбувається в основному за рахунок скорочення природних ресурсів і витрат на застосування екологічних технологій виробництва, що погіршує стан навколишнього середовища. Згадаємо, що концепція сталого розвитку передбачає такий розвиток, що зберігає ресурси для майбутніх поколінь, при цьому задовольняє потреби нинішніх поколінь. Для досягнення сталого розвитку було визнано необхідним вирішувати екологічні, економічні та соціальні проблеми в їх взаємозв'язку і прагнути до балансу цих складових. Вирішення соціальних питань для досягнення сталого розвитку передбачало, перш за все викорінення бідності, розвиток охорони здоров'я, забезпечення чистою водою тощо. За минулі десятиріччя стратегії або програми сталого розвитку взяли понад 100 країн. Однак, виходячи з фактів погіршення екологічного стану планети, можна зробити висновок, що принципи сталого розвитку не вдалося повністю впровадити в жодній країні світу. Більшість країн планують своє майбутнє в значній мірі як продовження сьогодення. Прагнення до економічного зростання, нарощування виробництва та споживання матеріальних благ все ще залишається для світового співтовариства основним орієнтиром. Це пояснюється і тим, що для середнього громадянина будь-якої країни економічне зростання більш привабливе, ніж реалізація певних екологічних заходів. В цьому плані певну позитивну роль відіграє криза, яка мимоволі спонукає обмежити виробництво та споживання. Так, енергетична криза середини 70-х років минулого століття виступила поштовхом до розвитку та реалізації енергозберігаючих та альтернативних щодо виробництва енергії технологій в країнах світу. Сподіватися на готовність сучасного людства відмовитися від зростаючого споживання заради наступних поколінь нема підстав. Особливо це стосується країн, що прагнуть завдяки економічному прориву досягти рівня споживання розвинутих країн.

По-четверте, *автономія особистості* як характеристика життєвої стратегії сучасної особистості. Сучасне суспільство орієнтує людину на

творчу реалізацію її потенціалу, але не всім надає достатніх ресурсів для цього. Через автономну творчість формуються нові стратегії і моделі життя, моральні цінності, індивідуальні об'єкти поклоніння та ідеали, формати креативності особистості. Автономія особистості виступає засобом породження індивідуальних стилів життя, нових артефактів культури, певних комунікацій з Іншим. Реалізація людиною своєї автономії зіштовхується з необхідністю долати усталені екзистенційні перепони, по-новому в деяких моментах ідентифікувати себе, відрізняючись в цьому від настанов навколишнього угруповання. Автономія особистості вимагає реагувати на нові умови

та виклики часу, усвідомлювати нове в бутті, спиратися на креативність (здатність до створення нового) та творчість (сам процес практичного породження нового). Автономія особистості значною мірою зумовлюється світоглядом людини і проявляється по-різному, залежно від того його можливостей та горизонту світоглядної свободи людини. Автономія особистості визначається волею до самореалізації себе в певному соціальному просторі, волею до пізнання і творчості, свободи і толерантності, прагненням до самозбереження. Автономія особистості передбачає розробку індивідом комплексу адаптивних і креативних стратегій життєдіяльності. При цьому автономія особистості передбачає співіснування, співпрацю і співтворчість з іншими людьми. Поширення такого феномена як *фріланс* також сприяв розвитку трудової автономії особистості. Фрілансери – це незалежні професіонали, які не перебувають у штаті організацій, а самостійно надають послуги різним замовникам завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій. Фрілансер самостійно організує свою працю, приймаючи рішення з широкого кола питань і важливою характеристикою його активності виступає високий рівень незалежності та автономії у трудовій діяльності.

П'ятою характерною рисою соціуму 21 століття виступає, на нашу думку, *номадізм* (кочівництво сучасних людей планетою). В умовах постійного прискорення темпів життя, ускладнення соціальної організації суспільства та поширення новітніх технологічних засобів транспортування та комунікації сучасна людина перетворюється на нового кочівника. Вона «бродить» у віртуальному та реальному соціальному просторі в пошуках кращих умов праці і життєдіяльності, цікавих співрозмовників і груп по інтересах, нових відчуттів та переживань. Сучасна людина працює, спілкується, проводить вільний час і насолоджується творами мистецтва, все частіше змінюючи місце проживання та роботи – чергуючи велетенські мегаполіси на всіх континентах з невеличкими провінційними поселеннями, де реалізується той або інший бізнесовий проект чи має місце брак тих чи інших фахівців. На попередніх етапах розвитку суспільства кочівниками або номадами (від грец. *nomás*, род. відмін. *nomádos* – кочівний, мандрівний) були окремі люди, спільноти або цілі племена і народи, що з економічних, траїційно-культурних або інших причин не мали постійного нерухомого житла і переміщувалися з одного місця на інше. Кочівники мали предмети, які дозволяли людині вижити. Це були в давні часи камінь і кремій – для розведення вогню; амулети – щоб уберегтися від злих духів і хвороб; примітивні інструменти – для будівництва житла; зброя – для захисту; певні результати своєї праці – на предмет обміну, купівлі та продажу товарів. Сучасна людина також прагне володіти портативними предметами, що мають кочовий характером і які людина бере з собою у своїх мандрах світом. Нові технології створюють такі кочові предмети (наприклад, мобільний телефон, планшетний комп'ютери, платіжні картки – Visa, Master тощо), що знову ведуть до втрати традиційної прив'язаності, залежності та прихильності до одного місця, певного колективу чи компанії, і, навіть, до певної країни чи спільноти. Володіння індивідом кочовими предметами (або доступ до них) розглядається як ознака досягнення високого рівня соціального статусу та особистої автономії, як вираз могутності і широких можливостей їх володаря. Завдяки Інтернету сучасна людина кочує і безмежними просторами віртуального світу та лабіринтами соціальних мереж. Може осілість взагалі є перехідним станом між двома номадами і друга хвиля номадизму з неминучістю наближається і нова кочова еліта вже формується. Номадизм можна тлумачити і як кочовий спосіб життя людей, і як концепцію, за якою майбутнє людства бачиться не в національно-територіальній замкнутості й обмеженості, а у вільному пересуванні по всій планеті людей і їх творінь, як всепланетне кочівництво. Одним з проявів сучасного кочівництва і характерною рисою сучасного соціуму є *міграція* і, зокрема, трудова. Згідно зі звітом Міжнародної організації з міграції, кількість міжнародних мігрантів у 2010 році склала 214 млн. осіб або 3,1% населення світу. Якщо зростання цього показника продовжиться з колишньою швидкістю, то до 2050 року він досягне значення 405 млн. [5]. Зростання туристичних потоків також свідчить про поширення кола нових кочівників. Кількість туристичних прибуттів в 2011 році досягла 980 млн. осіб (в 2010 – 939 млн.), тобто, кожний сьомий житель планети на певний час приєднався до сучасних кочівників [6].

По-шосте, характерною рисою сучасного соціального простору виступає *посилення регулювання з боку світових країн-лідерів процесів модернізації традиційних суспільств, розвитку певних регіонів*. Затребуваною практикою в міжнародних відносинах стало зовнішнє втручання у

внутрішні справи країн і силове усунення небажаних режимів. Такий формат дозволяє забезпечити визнання опозиції чи певної групи повстанців в тій чи іншій країні єдиним законним представником народу і приводити їх до влади неконституційним шляхом, забезпечуючи їх активність фінансовою, військово-технічною та моральною підтримкою. Зовнішній «інжиніринг» регіону Близького Сходу містить такі складові – оголошення режиму диктаторським, послідовні кроки з його дискредитації, санкційний тиск, створення «Групи друзів» з координації дій, формування думки про загрози світу з боку даного режиму і наявності «єдності» міжнародного співтовариства щодо пропонованої стратегії врегулювання і, нарешті, зовнішнє втручання. Це свідчить про ослаблення ролі ООН та її Ради Безпеки як єдиного органу, уповноваженого приймати обов'язкові рішення по міжнародним і регіональним кризовим питань. Підтримка одної сторони у внутрішньому конфлікті і силова зміна режиму є, на нашу думку, соціально неефективною і, в наслідок руйнування державного апарату, промислової, соціальної, сервісної інфраструктури, значних втрат серед мирного населення, навіть гальмує соціально-економічний розвиток певної країни. Фінансова підтримка повстанців значною мірою здійснюється шляхом блокування, а потім розморожування активів країни державами, в яких були розміщені активи того чи іншого небажаного режиму. Такі рішення на користь повстанців (що не є виразником інтересів всього населення країни) приймалися одноосібно, поза межами правового регулювання, що можна кваліфікувати як узаконену систему міжнародної фінансової крадіжки.

Отже, основними атрибутами сучасного соціального простору виступають глобалізм, кризисність, номадизм, поширення масштабів автономії особистості, прискорення темпів соціальних змін, посилення регулювання з боку світових країн-лідерів процесів модернізації традиційних суспільств, розвитку певних регіонів.

Вважаємо, що подальшого опрацювання потребують і такі характеристики сучасного світу як поширення мережевої організація сучасної соціальності, віртуалізація суспільного та індивідуального життя, зростання масштабів соціальної, в тому числі і протестної, активності соціальних суб'єктів, процеси переформатування світу і становлення нового світового порядку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Moghadam V. M. Globalization and Social Movements: Islamism, Feminism, and the Global justice movement // Valentine M. Moghadam . – Plymouth: Rowman and Littlefield Publishers, Inc., 2012. – 87 p.
2. Касабова І.А. Глобалізація світової економіки та її вплив на національний соціально-економічний розвиток: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 / І.А. Касабова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 20 с.
3. Мозговий О.Л. Глобалізація як вимір сучасності: соціально-філософський аналіз: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / АПН України. Ін-т вищ. освіти. – К., 2007. – 19 с.
4. Фурса О. О. Феномен глобалізму: український контекст: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / О. О. Фурса; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
5. Global Estimates and Trends // <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en>
6. World tourism Barometer. 10 Jan. 2012 // http://dtxqt4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_barom12_01_january_en_excerpt.pdf

SUMMARY

Attributes of modern social space as globalism, crisis, nomadism, distribution scope of individual autonomy, accelerating the pace of social change, increased regulation by the world's leading countries in the processes of modernization of traditional societies, the development of certain regions analyzed in this article.